

Veier ut av arbeidslivet

Pensjonsforum
Fafo, 16. juni 2023

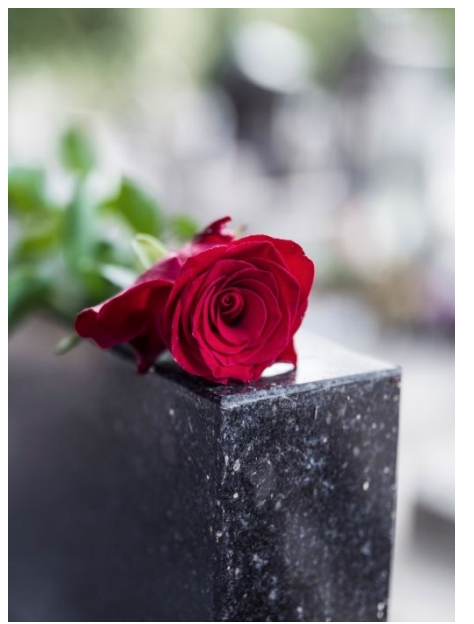
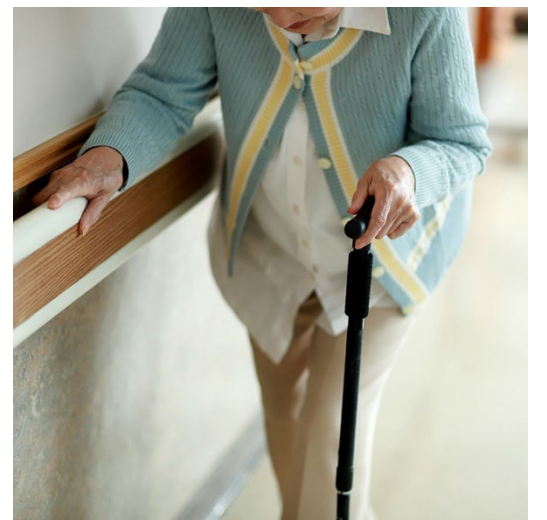

Livsløpsoverganger

Endringer i livet som innebærer det å gå fra én sosial rolle, posisjon eller identitet til en annen

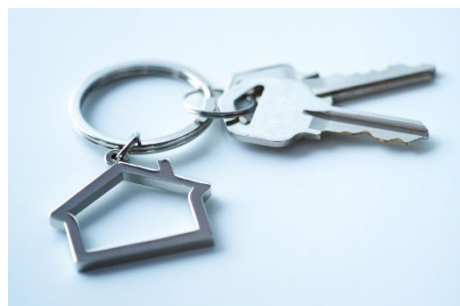
Livsløpsoverganger

Overgangen til voksenlivet

Nye roller

- og de er ofte
- planlagte
 - ønskete
 - frivillige
 - ventete

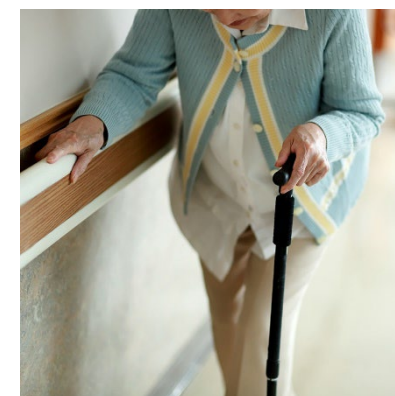

Overganger i senlivet

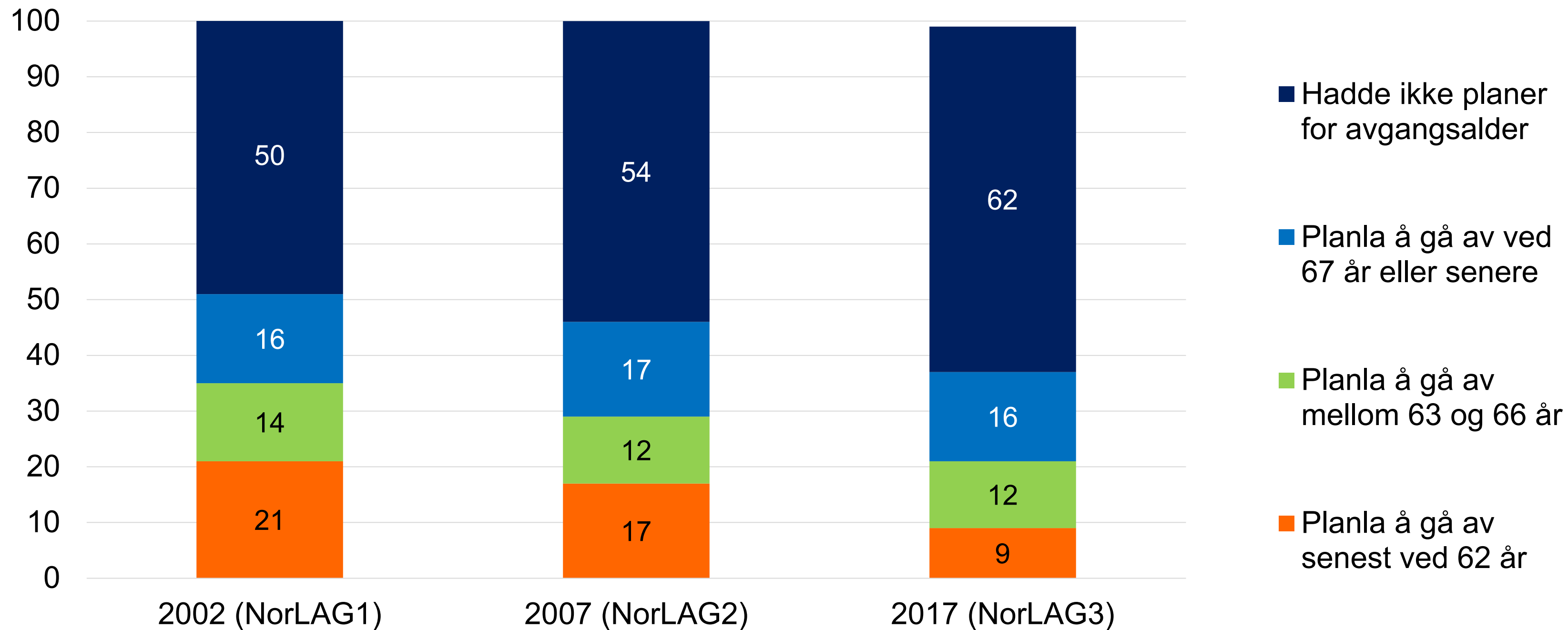

Tap av roller

- og de er ofte
- ikke planlagte
 - uønskete
 - ufrivillige
 - uventete

Avgangsplaner i 2002, 2007 og 2017 (%)

Data: *NorLAG*, yrkesaktive 57–66 år

Veier ut av arbeidslivet

- Overgangen som en prosess snarere enn en enkeltstående, enveis, hendelse
- Økt variasjon i avgangsmønstre
- Yrkesavgang mer et individuelt prosjekt enn en standardisert overgang

Veier ut av arbeidslivet

Partial Retirement

PHASED RETIREMENT

GRADUAL RETIREMENT

Flexible Retirement

Working retirees

Working Pensioners

Bridge Employment

Paid Work Beyond
Pension Age

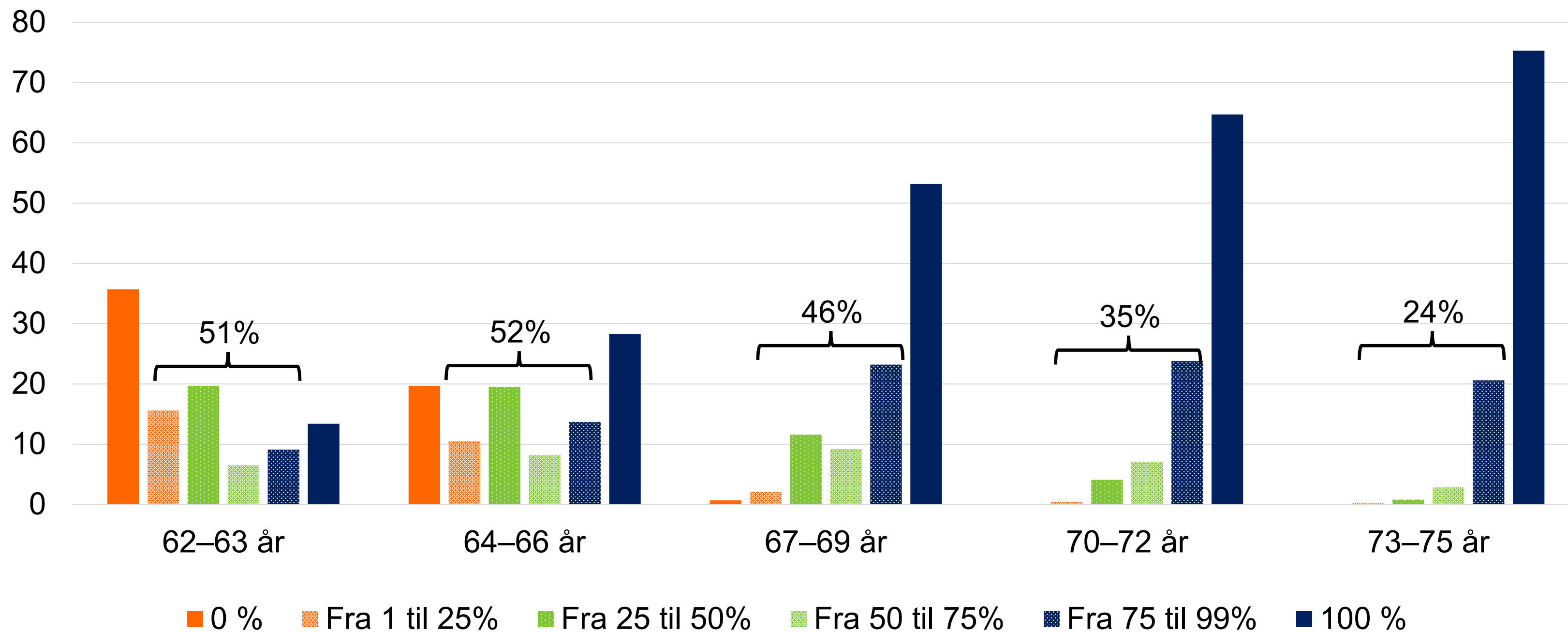
Unretirement

Retirement Reversals

Returning to Work after Retirement

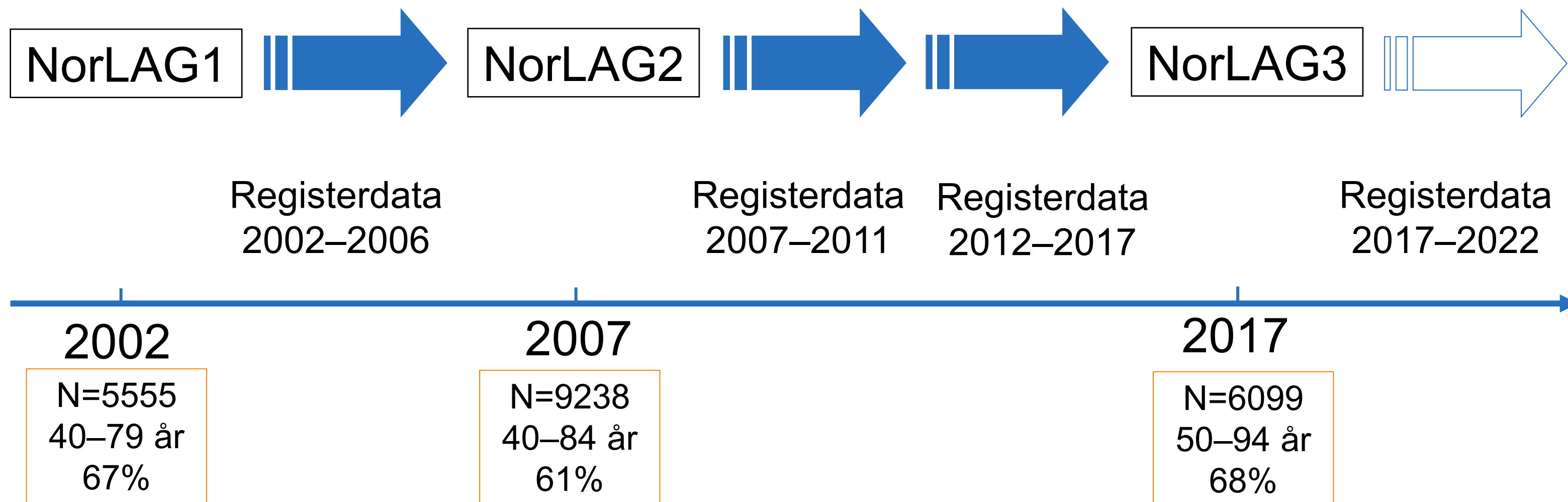

Pensjoners andel av samlet pensjons- og yrkesinntekt i 2017 (%)

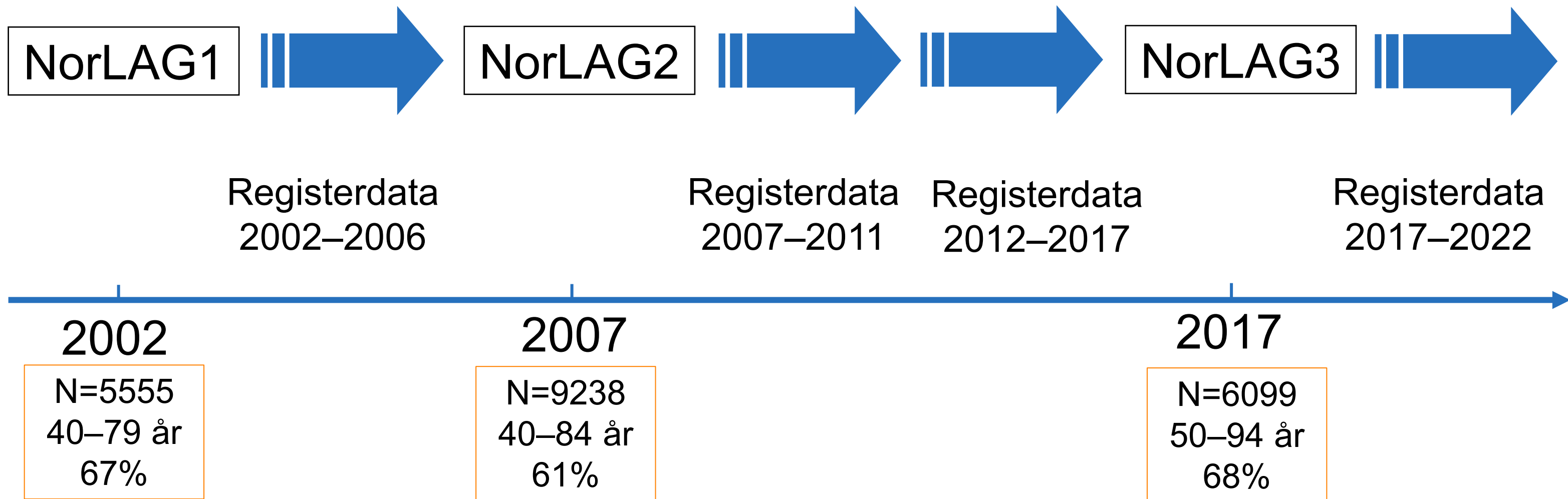

Data: *NorLAG*, aldersgruppen 62–75 år

Den norske studien av livsløp, aldring og generasjon

Den norske studien av livsløp, aldring og generasjon

Veier ut av arbeidslivet – en kartlegging

- Hvilke typer avgangsløp forekommer i Norge og hvor utbredte er de?
 - Tradisjonell (abrupt) avgang
 - Nedtrapping
 - Helserelatert avgang
 - Reversering
 - Opprettholdelse av yrkesaktivitet i begrenset omfang etter ordinær avgang

Working conditions as predictors of retirement intentions and exit from paid employment: a 10-year follow-up of the English Longitudinal Study of Ageing

13, 39–48 (2016)

Ewan Carr¹ · Gareth Hagger-Johnson¹ · Jenny Head¹ · Nicola Shelton¹ · Mai Stafford¹ · Stephen Stansfeld² · Paola Zaninotto¹

The effect of retirement and age at retirement on self-perceived health after three years of follow-up in Dutch 55–64-year-olds

32, 281–306 (2012)

KELLY J. RIJS*, RABINA COZIJNSEN† and DORLY J. H. DEEG*

Does retirement trigger ill health?

Stefanie Behncke

21, 282–300 (2011)

Changes in within- and between-person associations between basic psychological need satisfaction and well-being after retirement

Georg Henning^a , Pär Bjälkebring^{a,b}, Andreas Stenling^{a,c,d}, Valgeir Thorvaldsson^a, Boo Johansson^a, Magnus Lindwall^a

Volume 79, April 2019, Pages 151–160

Eldre i arbeidslivet – slitenhet og yrkesavgang

Katharina Herlofson og Tale Hellevik

Årgang 36, nr. 4-2019, s. 298–315

Does retirement age impact mortality?

Erik Hernaes^{a,*}, Simen Markussen^a, John Piggott^b, Ola L. Vestad^c

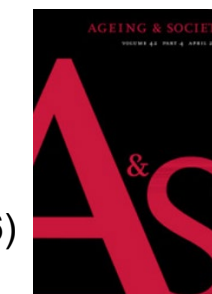
32, 586–598 (2013)

To leave or not to leave: retirement intentions and retirement behaviour

PER ERIK SOLEM, ASTRI SYSE, TRUDE FURUNES, REIDAR J. MYKLETUN, ANNET DE LANGE, WILMAR SCHAUFELI and JUHANI ILMARINEN

36(2), 259–281 (2016)

Can personality predict retirement behaviour? A longitudinal analysis combining survey and register data from Norway

Morten Blekesaune · Vegard Skirbekk 9, 199–206 (2012)

Family Life Course and the Timing of Women's Retirement – a Sequence Analysis Approach

21, 856–871 (2015)

Ingrid Svensson^{1,3,*}, Emma Lundholm^{2,3}, Xavier De Luna^{1,3} and Gunnar Malmberg^{2,3}

A Wish Come True? A Longitudinal Analysis of the Relationship between Retirement Preferences and the Timing of Retirement

6, 99–118 (2013)

Johan Örestig · Mattias Strandh · Mikael Stattin

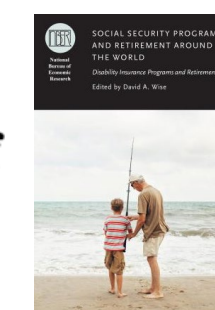

Working Conditions and Early Retirement

A Prospective Study of Retirement Behavior

MORTEN BLEKESAUNE
PER ERIK SOLEM

27, 3–30 (2005)

Pathways to Retirement and the Role of Financial Incentives in Sweden

Per Johansson, Lisa Laun & Mårten Palme

kap. 9, s. 369–410 (2016)

Hvordan har yrkesavgang blitt målt i tidligere studier?

Surveydata

- Reduksjon i antall arbeidstimer i perioden mellom to datainnsamlinger fra >0 til 0 timer per uke (Carr et al. 2016)
- Reduksjon i antall arbeidstimer i løpet av en 3-årsperiode fra minst 8 timer per uke til mindre enn 8 timer (Rijs et al. 2012)
- Se på seg selv som 'employed' i en runde og 'retired' i en påfølgende runde (Behncke 2011)
- Svare at en er 'yrkesaktiv' i en runde og i en senere runde oppgi å ha forlatt arbeidsmarkedet (Van Solinge og Henkens 2010)

Hvordan har yrkesavgang blitt målt i tidligere studier?

Registerdata

- Uttak av pensjon (AFP, uføre-, alderspensjon – mer enn 50%) (Blekesaune & Skirbekk 2012)
- Tidspunktet (året) pensjonsinntektene utgjør mer enn 50 prosent av yrkesinntekten (Svensson et al. 2015, Blekesaune & Hansen 2021)
- Tidspunktet (året) pensjonsinntektene utgjør 80 prosent eller mer av yrkesinntekten (Örestig, Strandh & Stattin 2013)
- Tidspunktet (måned) for fall i yrkesinntekten til et nivå under ett grunnbeløp på årsbasis eller for mottak av en inntektserstattende pensjon eller trygd (Hernæs et al. 2013)
- Året yrkesinntekten faller til under et nivå tilsvarende «basbeloppet» i det svenske pensjonssystemet (Johansson, Laun og Palme 2016)

Hvordan måle tidspunkt for avgang fra yrkeslivet i Norge? Om ulike definisjoner, metoder og resultater

How to measure the timing of retirement in Norway – different definitions, methods, and results

Tale Hellevik

Dr. polit. i sosiologi, forsker I, NOVA, OsloMet – storbyuniversitetet

thelle@oslomet.no

Katharina Herlofson

PhD i sosiologi, forsker I, NOVA, OsloMet – storbyuniversitetet

kather@oslomet.no

Axel West Pedersen

PhD i statsvitenskap, professor, NOVA, OsloMet – storbyuniversitetet

axelpe@oslomet.no

Sammendrag

Det er av stor interesse å kunne måle presist hvordan den typiske avgangsalderen utvikler seg på samfunnsnivå og hvordan den eventuelt varierer mellom grupper på individnivå. I denne artikkelen redegjør vi for ulike fremgangsmåter for å måle individers tidspunkt for avgang fra yrkeslivet. Eksemplene er hentet fra nyere internasjonal og norsk forskning. Videre sammenlikner vi resultater fra to operasjonaliseringer av avgangstidspunkt basert på henholdsvis surveydata og registeropplysninger. Vi finner at samsvaret er stort på aggregert nivå, mens det er langt svakere på individnivå med betydelige systematiske forskjeller i samsvaret mellom ulike kategorier av yrkesaktive.

Valg av mål for yrkesavgang

Fordi pensjonsreformen i 2011 har gjort det mulig fritt å kombinere deltakelse i yrkeslivet med uttak av pensjon, er operasjonaliseringer av yrkesavgang som legger pensjonsuttak eller pensjonsinntekter til grunn ikke lenger hensiktsmessige

- Bruker derfor mål på yrkesavgang der vi kun forholder oss til deltakelse i det betalte arbeidslivet

Våre to operasjonaliseringer

Med surveydata:

Avgangstidspunkt bestemt ut fra spørsmål om når respondentene sist var i inntektsgivende arbeid (stilt til de som ikke var i arbeid på undersøkelsestidspunktet)

Våre to operasjonaliseringer

Med surveydata:

Avgangstidspunkt bestemt ut fra spørsmål om når respondentene sist var i inntektsgivende arbeid (stilt til de som ikke var i arbeid på undersøkelsestidspunktet)

Med registerdata:

Avgangstidspunkt satt til året før (evt. samme året som) yrkesinntekten faller til under ett grunnbeløp (og forblir under 1G)

- Yrkesinntekt inkluderer lønnsinntekt, næringsinntekt, sykepengen og dagpenger

Analyseutvalg

For å beregne avgangsalder og analysere samsvar/avvik mellom de to framgangsmåtene:

- Utvalg av NorLAG3-respondenter som får et avgangsår i begge operasjonaliseringene – i perioden 2002 til 2017 (dvs. årene som dekkes av våre registerdata) (n=1710)

Analyseutvalg

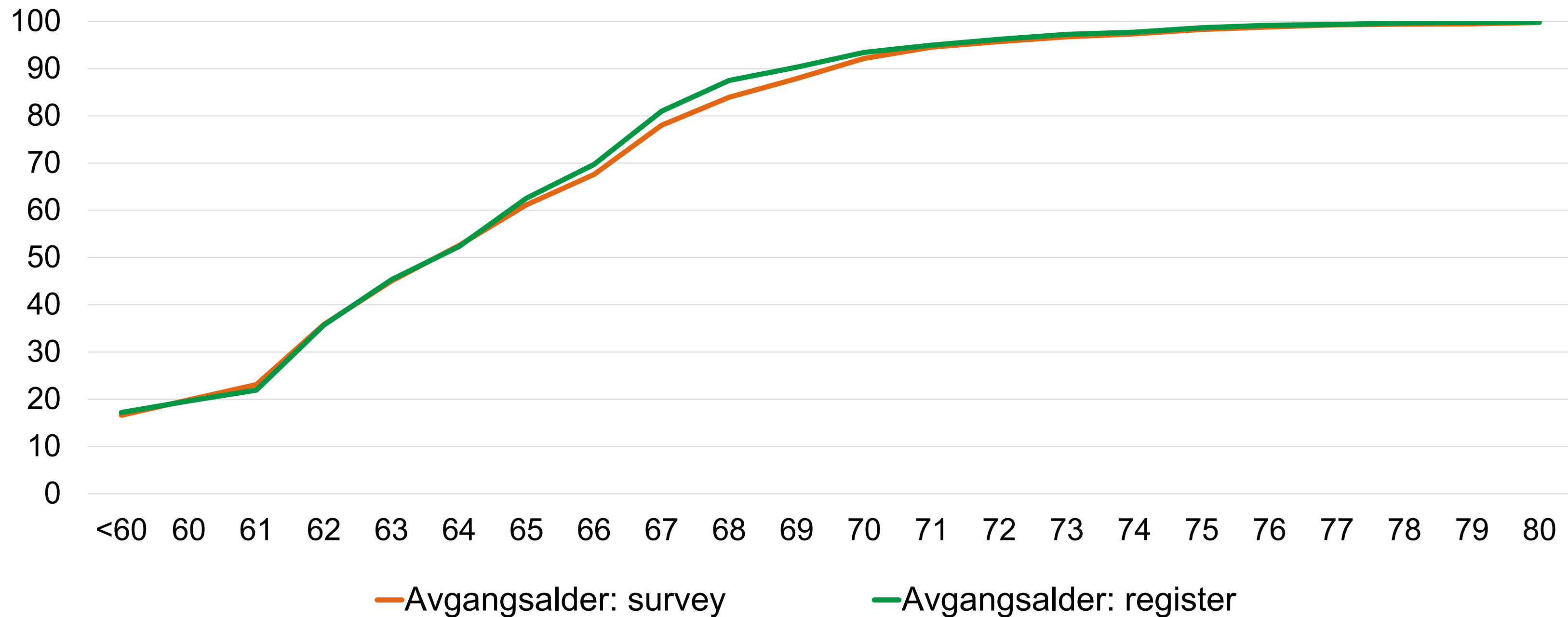
For å beregne avgangsalder og analysere samsvar/avvik mellom de to framgangsmåtene:

- Utvalg av NorLAG3-respondenter som får et avgangstår i begge operasjonaliseringene – i perioden 2002 til 2017 (dvs. årene som dekkes av våre registerdata) (n=1710)

For å undersøke om valg av framgangsmåte gir systematisk forskjellige resultater for visse grupper:

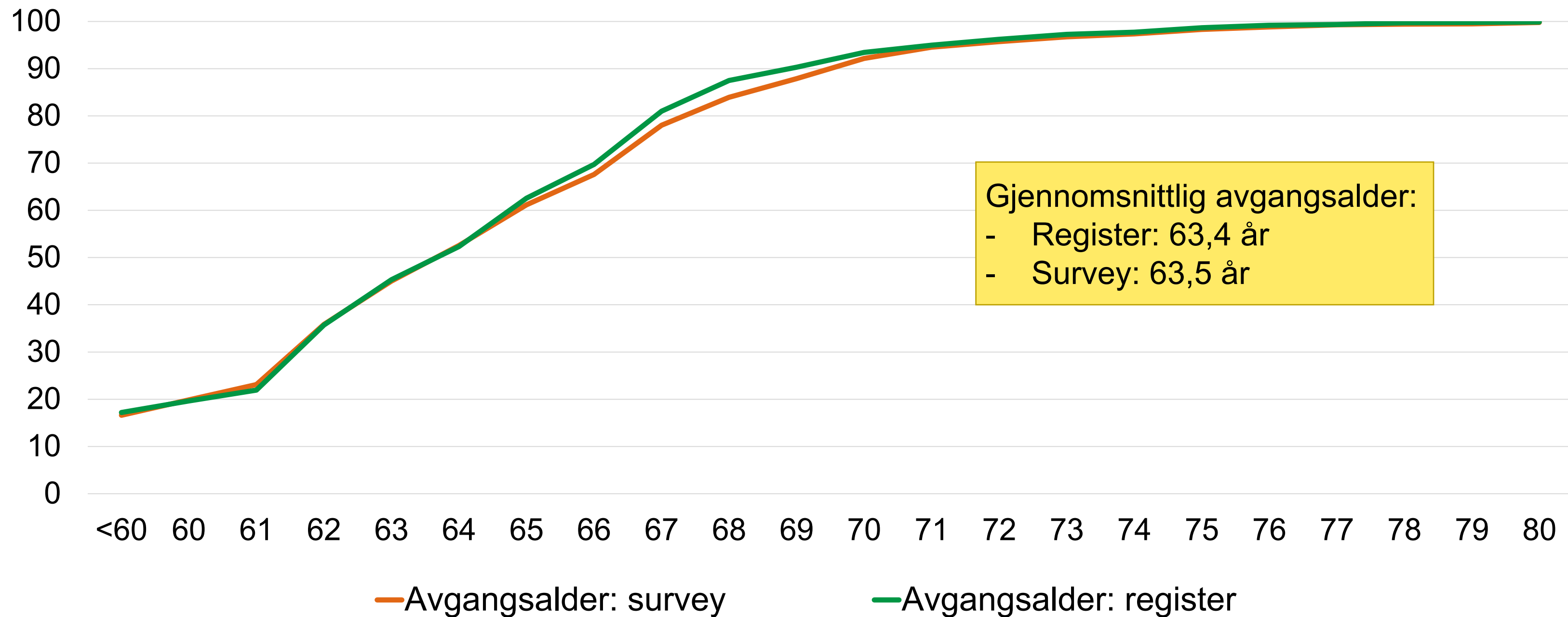
- Utvalget snevres inn til respondenter i alderen 60–75 år, som også var med i NorLAG2 og da yrkesaktive (n=960)

Samsvar på aggregert nivå (kumulativ %)

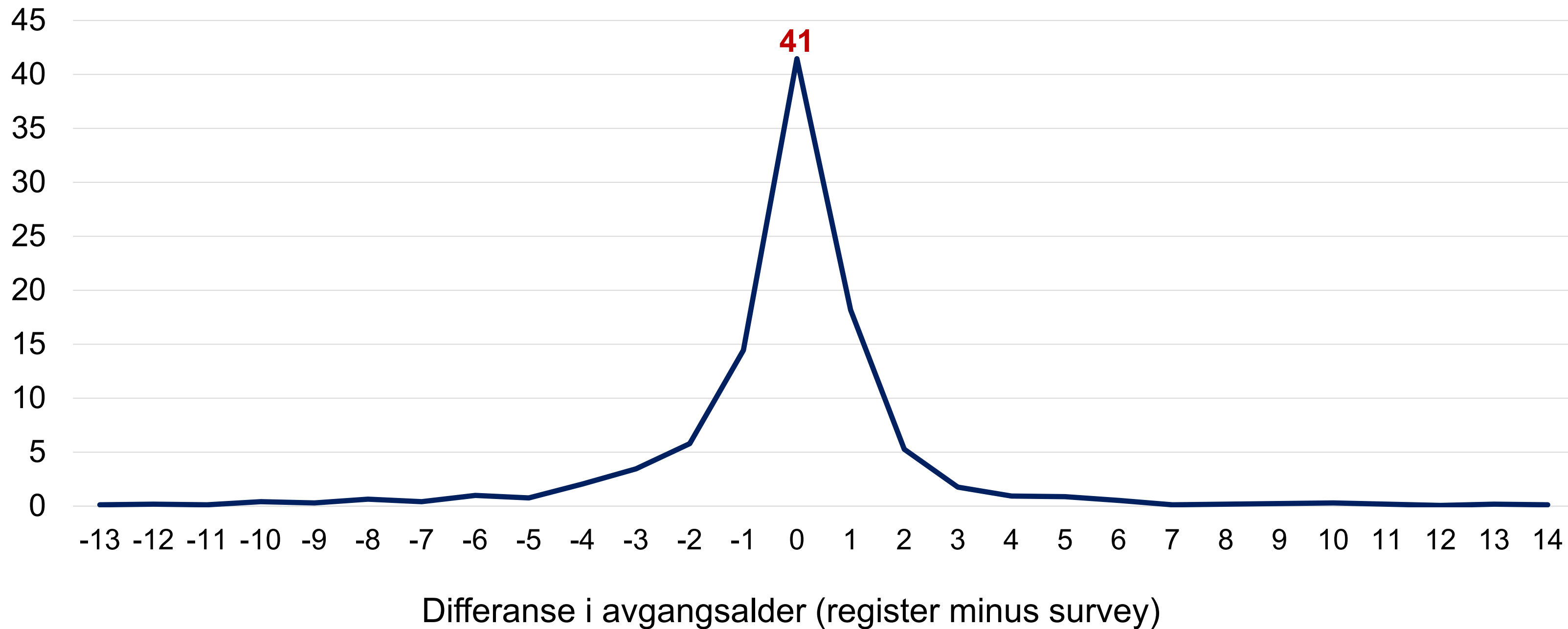
Data: *NorLAG*, respondenter med tildelt avgangsalder for begge mål

Samsvar på aggregert nivå (kumulativ %)

Data: *NorLAG*, respondenter med tildelt avgangsalder for begge mål

Samsvar på individnivå (%)

Data: *NorLAG*, respondenter med tildelt avgangsalder for begge mål

Multivariat analyse

- *Har noen grupper større diskrepans i målingen av avgangsalder avhengig av hvilken av de to operasjonaliseringene som brukes?*
- *Går eventuelle forskjeller i en bestemt retning?*

I første analyse er den avhengige variabelen hvorvidt avgangsalder blir lik eller forskjellig avhengig av om den måles med survey- eller registerdata, i andre analyse tar vi også hensyn til om avviket går i positiv eller negativ retning

Uavhengige variabler: kjønn, alder, utdanningsnivå, heltid/deltid, ansatt/selvstendig, offentlig/privat sektor, avgangstidspunkt

Hvilke grupper har sprik i de to målingene?

Samsvaret er lavere

... for menn enn for kvinner

... for deltidsarbeidende enn for heltidsarbeidende

... for selvstendig næringsdrivende enn for ansatte

... for ansatte i privat sektor enn for ansatte i offentlig sektor

Hvilke grupper har sprik i de to målingene?

Samsvaret er lavere

... for menn enn for kvinner

... for deltidsarbeidende enn for heltidsarbeidende

... for selvstendig næringsdrivende enn for ansatte

... for ansatte i privat sektor enn for ansatte i offentlig sektor

... og når avgangen ligger et stykke tilbake i tid enn når den har skjedd mer nylig

➤ *I sistnevnte tilfelle gir surveydata et senere avgangstidspunkt enn registerdata*

Kan resultatene si oss noe om målenes svake punkter?

Surveysspørsmål:

- Mulighet for erindringsproblemer blant respondentene, som øker med økende avstand til yrkesavgangen
- Tilbøyelighet til å ville gi sosialt ønskelige svar (f.eks. ved å oppgi et senere avgangstidspunkt enn det som er realiteten)

Kan resultatene si oss noe om målenes svake punkter?

Surveysspørsmål:

- Mulighet for erindringsproblemer blant respondentene, som øker med økende avstand til yrkesavgangen
- Tilbøyelighet til å ville gi sosialt ønskverdige svar (f.eks. ved å oppgi et senere avgangstidspunkt enn det som er realiteten)

Inntektsdata fra register:

- Mindre ideelt som måleinstrument for respondenter med lav inntekt (deltidsarbeidende) eller svært varierende inntekt (selvstendige)

Overgangsprosjektet: Hvordan bestemme avgangsløp?

Avgangstidspunkt

Benytter registeropplysninger om inntekt til å bestemme:

Avgangstidspunkt: satt til året før (evt. samme året som) yrkesinntekten faller til under ett grunnbeløp (og forblir under 1G)

Overgangsprosjektet: Hvordan bestemme avgangsløp?

Hva skjer før avgang?

Tradisjonell avgang
(uten nedtrapping)
Avgang med nedtrapping
Helseavgang

Avgangstidspunkt

Overgangsprosjektet: Hvordan bestemme avgangsløp?

Hva skjer før avgang?

Tradisjonell avgang
(uten nedtrapping)
Avgang med nedtrapping
Helseavgang

Avgangstidspunkt

Benytter registeropplysninger om inntekt til å bestemme:

Tradisjonell avgang vs avgang med nedtrapping: avhenger av om det er en gradvis reduksjon i yrkesinntekten i årene før avgangstidspunktet eller ikke

Overgangsprosjektet: Hvordan bestemme avgangsløp?

Hva skjer før avgang?

Tradisjonell avgang
(uten nedtrapping)
Avgang med nedtrapping
Helseavgang

Avgangstidspunkt

Benytter registeropplysninger om inntekt til å bestemme:

Tradisjonell avgang vs avgang med nedtrapping: avhenger av om det er en gradvis reduksjon i yrkesinntekten i årene før avgangstidspunktet eller ikke

Helseavgang: hvis respondenten mottar en helseytelse ved avgangstidspunktet

Overgangsprosjektet: Hvordan bestemme avgangsløp?

Hva skjer før avgang?

Tradisjonell avgang
(uten nedtrapping)
Avgang med nedtrapping
Helseavgang

Avgangstidspunkt

Hva skjer etter avgang?

Reversering (tilbakevending til yrkesaktivitet av et visst omfang)
Yrkesfase 2 (opprettholdelse av yrkesaktivitet i begrenset omfang)

Overgangsprosjektet: Hvordan bestemme avgangsløp?

Hva skjer før avgang?

Tradisjonell avgang
(uten nedtrapping)
Avgang med nedtrapping
Helseavgang

Avgangstidspunkt

Hva skjer etter avgang?

Reversering (tilbakevending til yrkesaktivitet av et visst omfang)
Yrkesfase 2 (opprettholdelse av yrkesaktivitet i begrenset omfang)

Benytter registeropplysninger om inntekt til å bestemme:

Reversering: hvis yrkesinntekten øker igjen til et visst omfang (over 1G)

Overgangsprosjektet: Hvordan bestemme avgangsløp?

Hva skjer før avgang?

Tradisjonell avgang
(uten nedtrapping)
Avgang med nedtrapping
Helseavgang

Avgangstidspunkt

Hva skjer etter avgang?

Reversering (tilbakevending til yrkesaktivitet av et visst omfang)
Yrkesfase 2 (opprettholdelse av yrkesaktivitet i begrenset omfang)

Benytter registeropplysninger om inntekt til å bestemme:

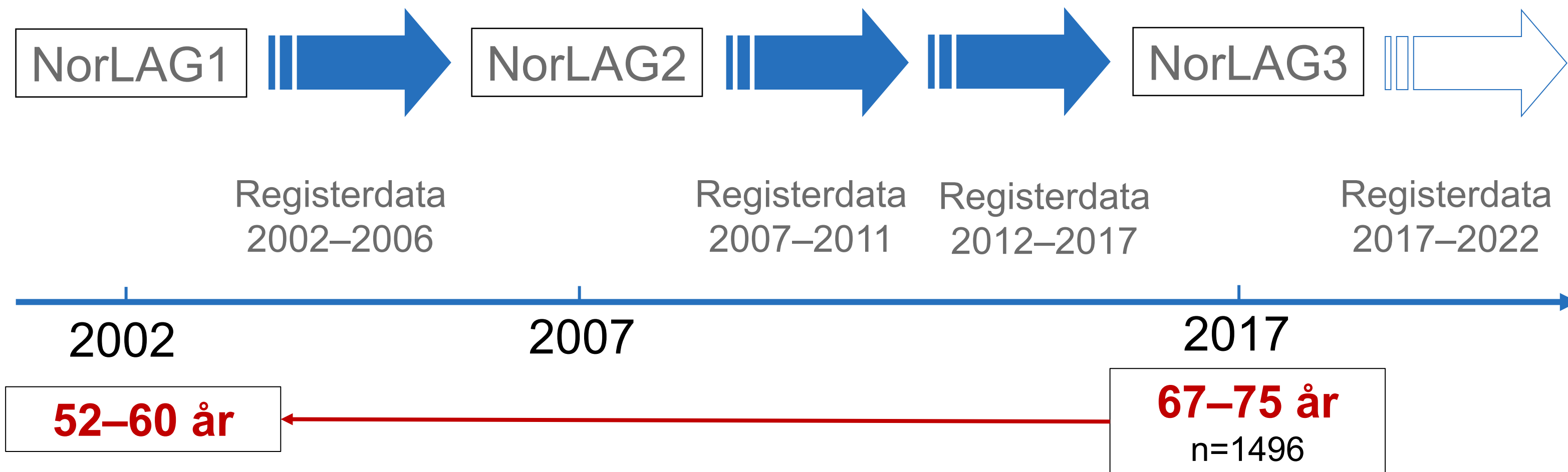
Reversering: hvis yrkesinntekten øker igjen til et visst omfang (over 1G)

Yrkesfase 2: hvis respondenten etter yrkesavgangen fortsetter å ha yrkesinntekt av en viss størrelse (men under 1G)

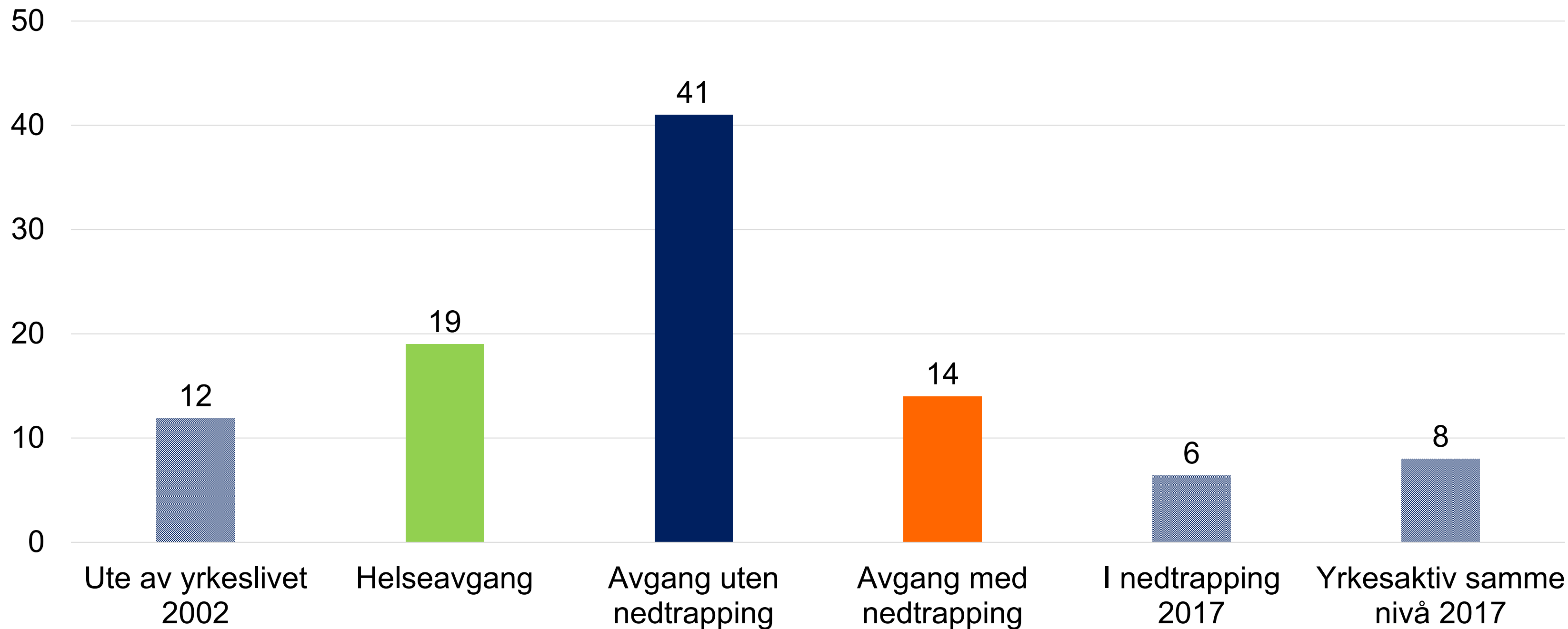
Forskningsspørsmål

- Hvilke typer avgangsløp forekommer i Norge og hvor utbredte er de?
- Er det variasjoner i avgangsløp mellom ulike grupper?
- Hvordan er sammenhengen mellom planer for avgangstidspunkt og faktisk avgangstidspunkt?
- Har type avgangsløp noen betydning for avgangsalder og hvor tilfredse folk er med når de gikk av?

Analyseutvalg

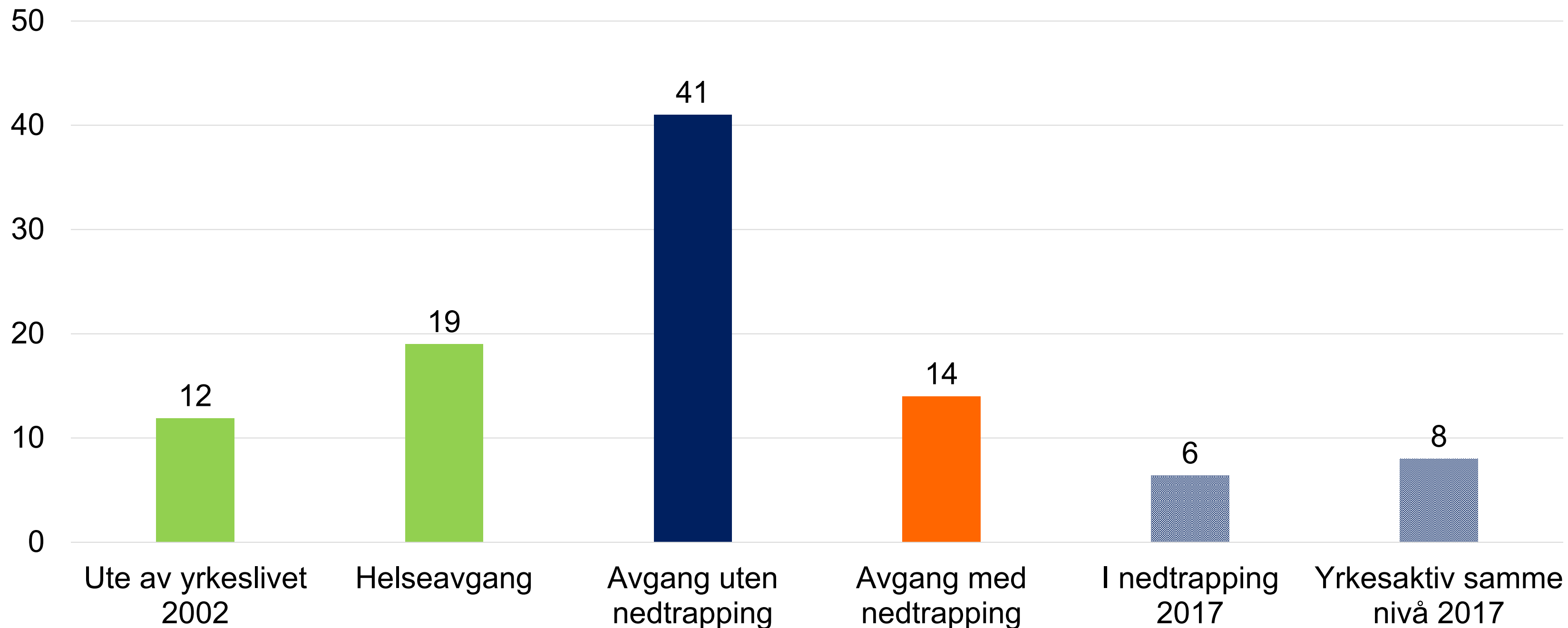

Fordeling på ulike typer avgangsløp (%)

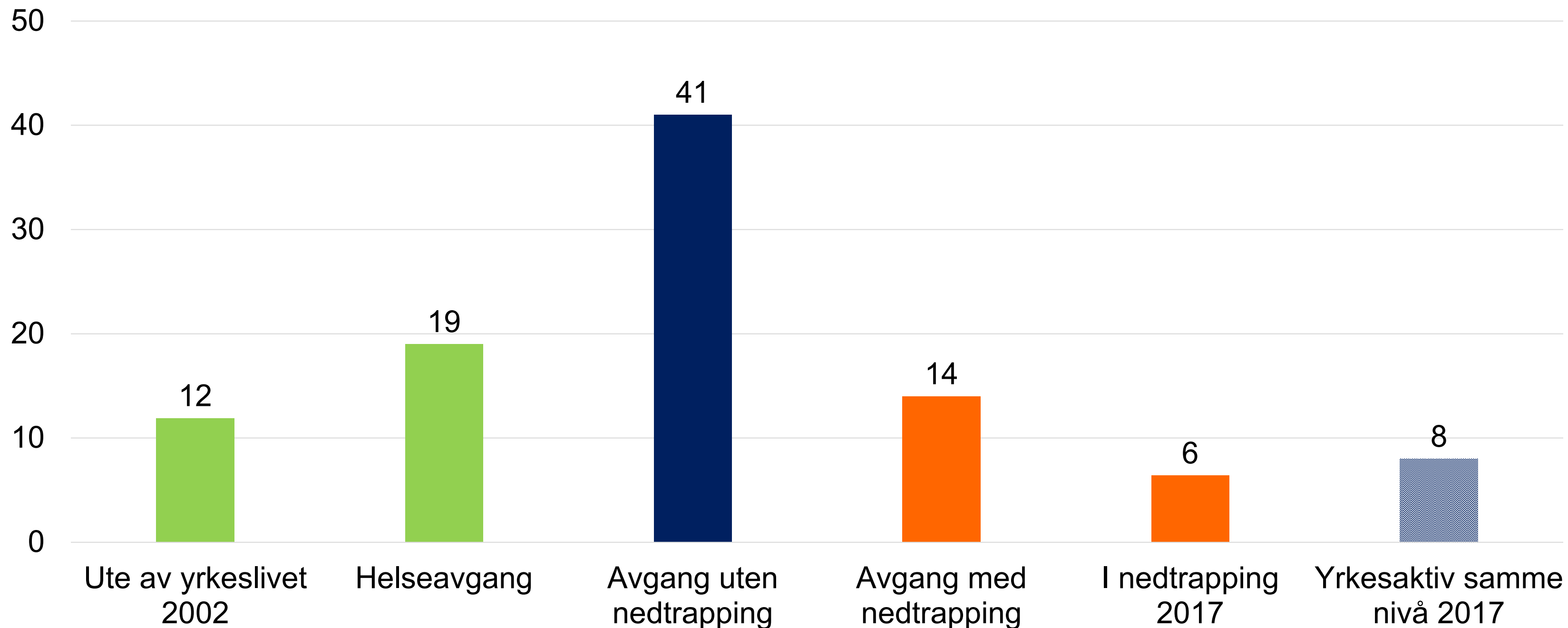
Data: *NorLAG*, 67–75-åringer i 2017

Fordeling på ulike typer avgangsløp (%)

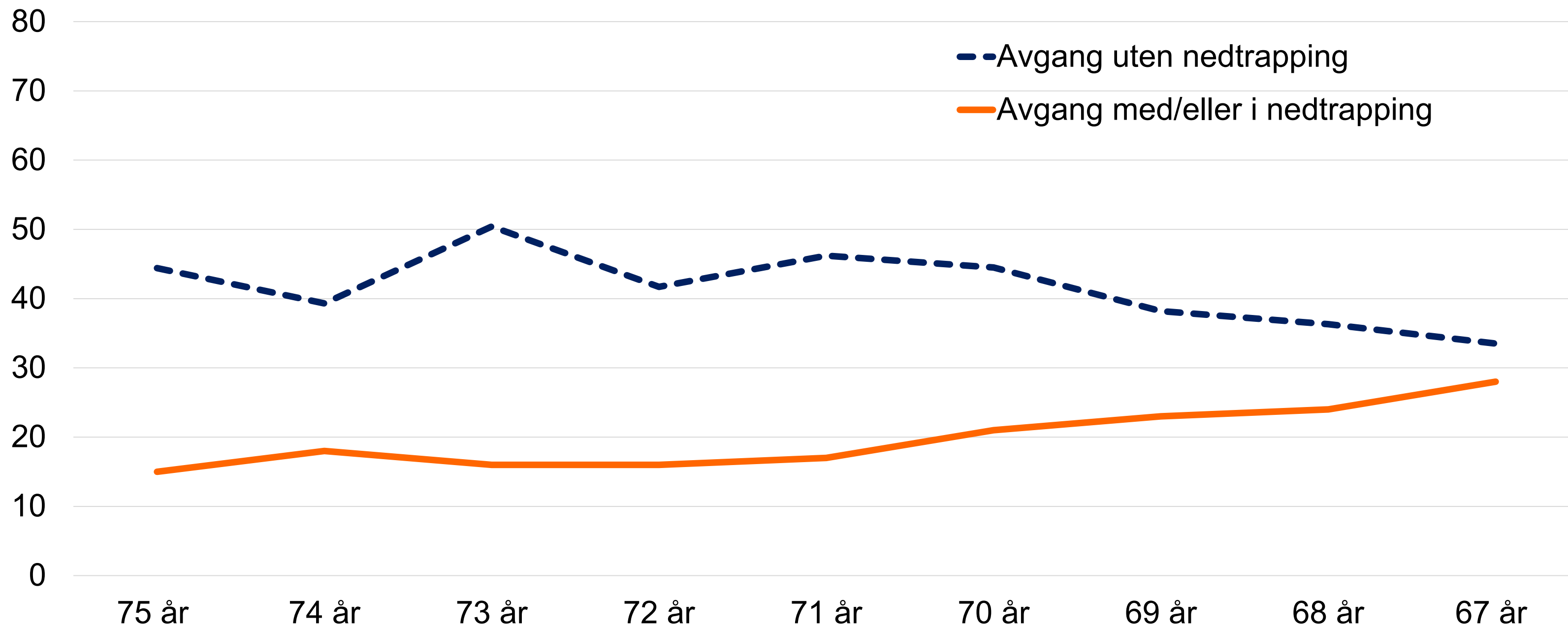
Data: *NorLAG*, 67–75-åringer i 2017

Fordeling på ulike typer avgangsløp (%)

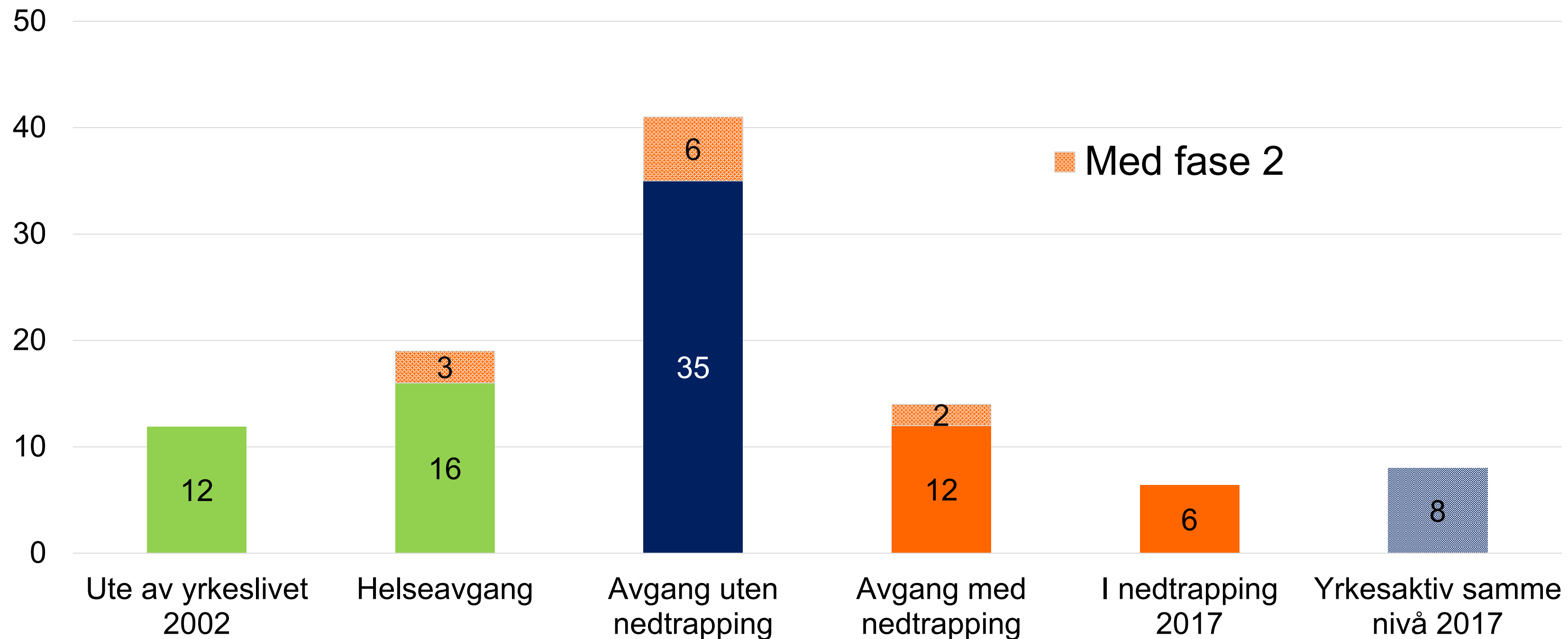
Data: *NorLAG*, 67–75-åringer i 2017

Yrkesavgang med og uten nedtrapping (%)

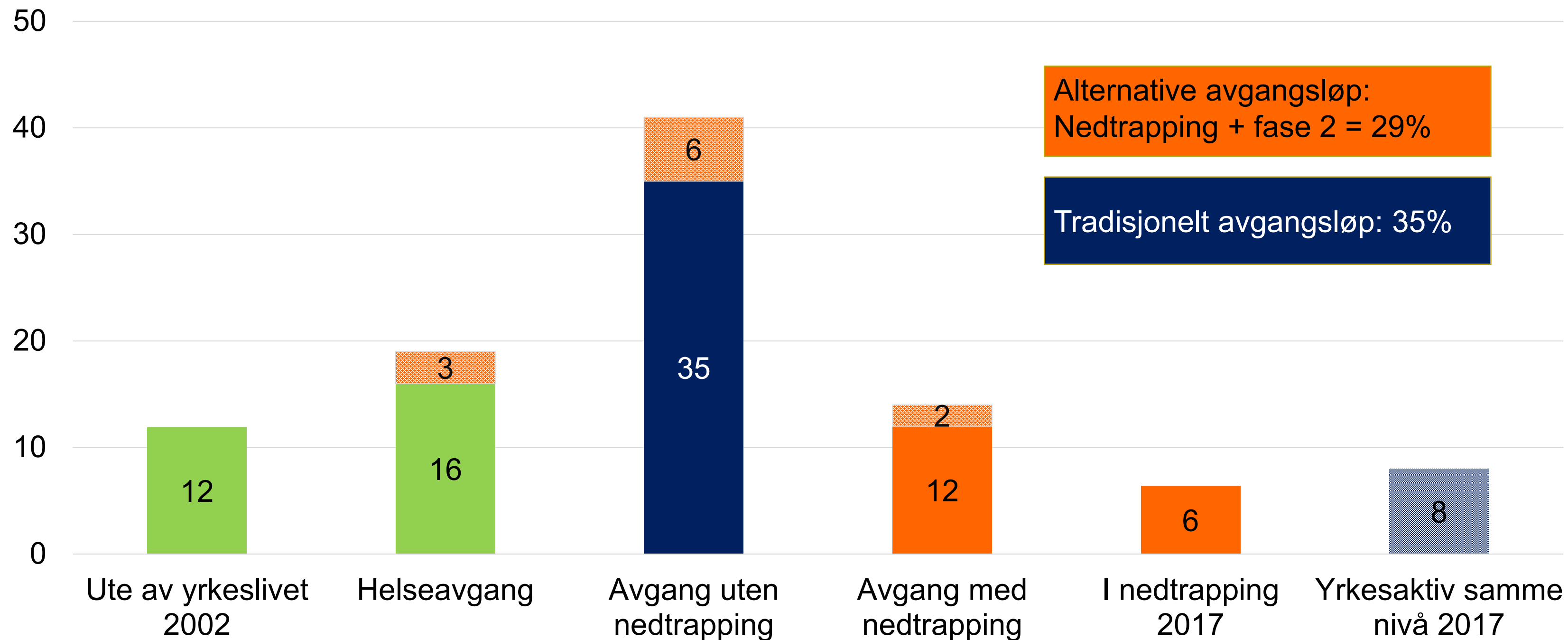
Data: *NorLAG*, 67–75-åringer i 2017

Forekomst av yrkesfase 2 (%)

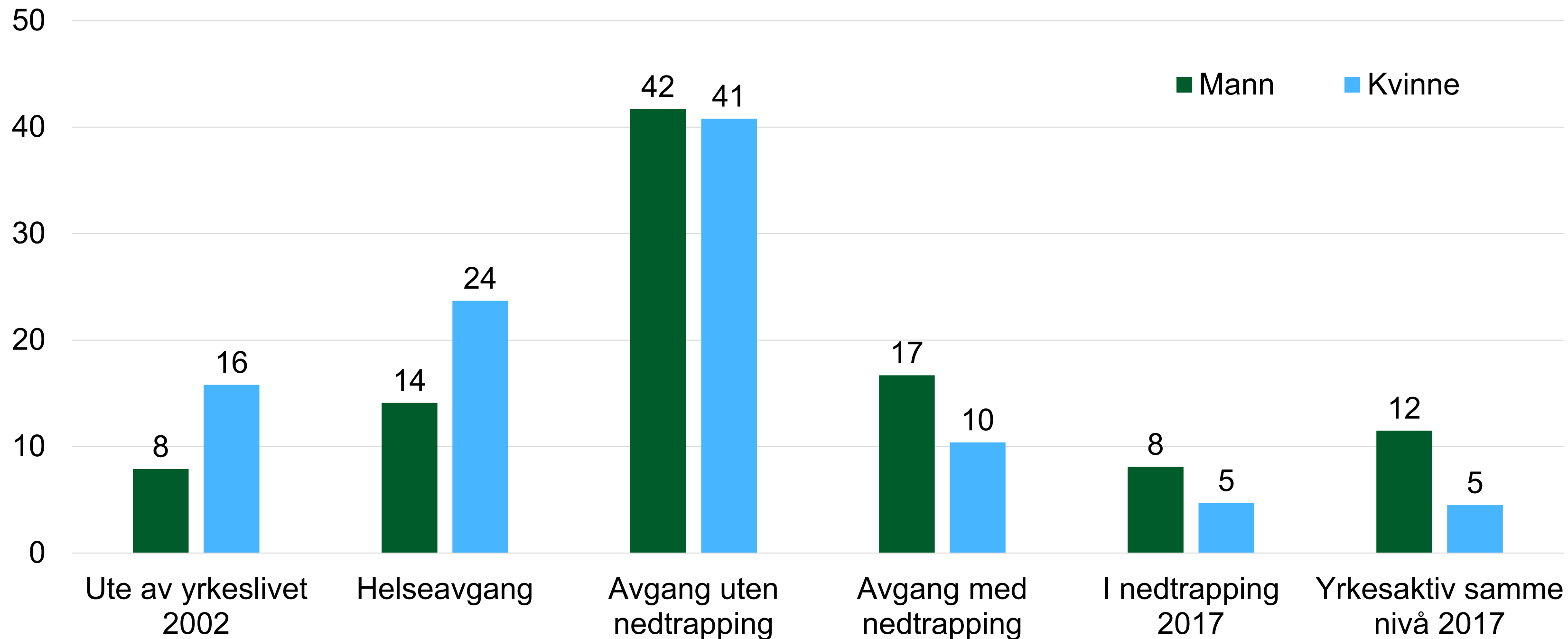
Data: *NorLAG*, 67–75-åringer i 2017

Alternative avgangsløp vs tradisjonelt avgangsløp (%)

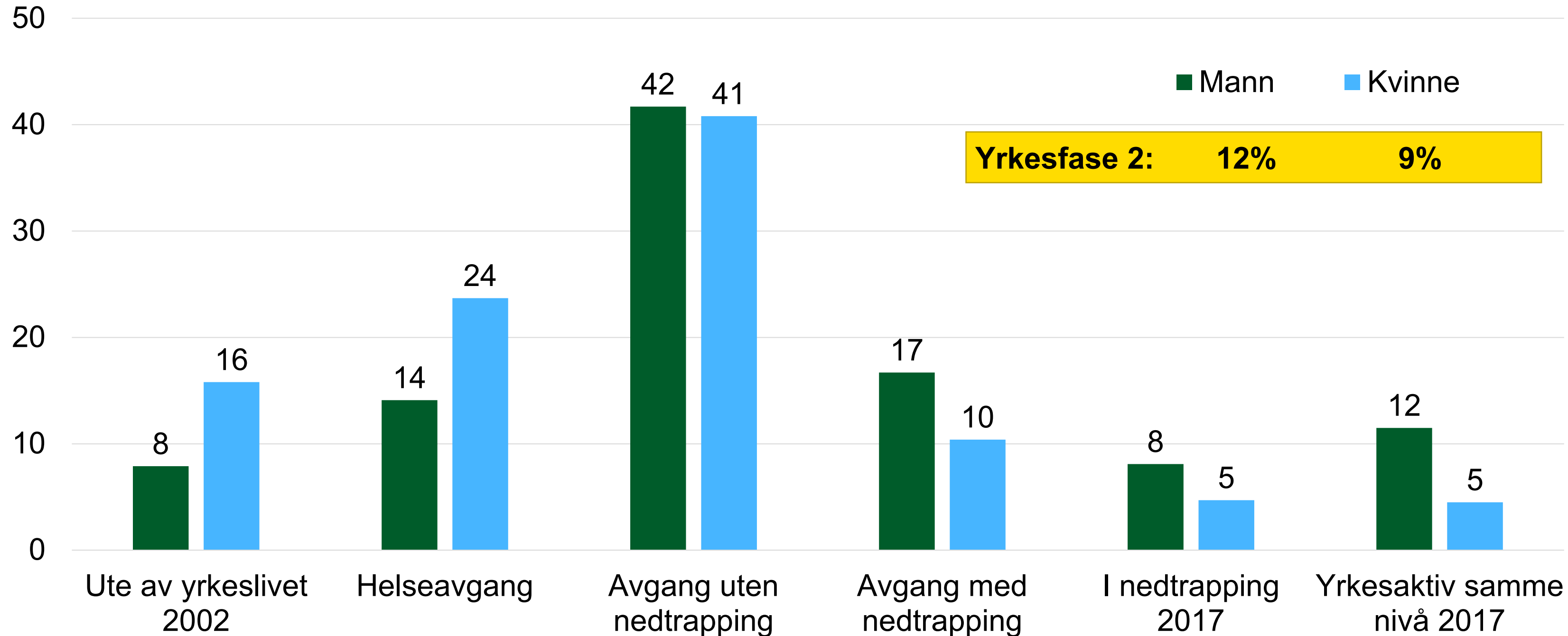
Data: *NorLAG*, 67–75-åringer i 2017

Ulike typer avgangsløp etter kjønn (%)

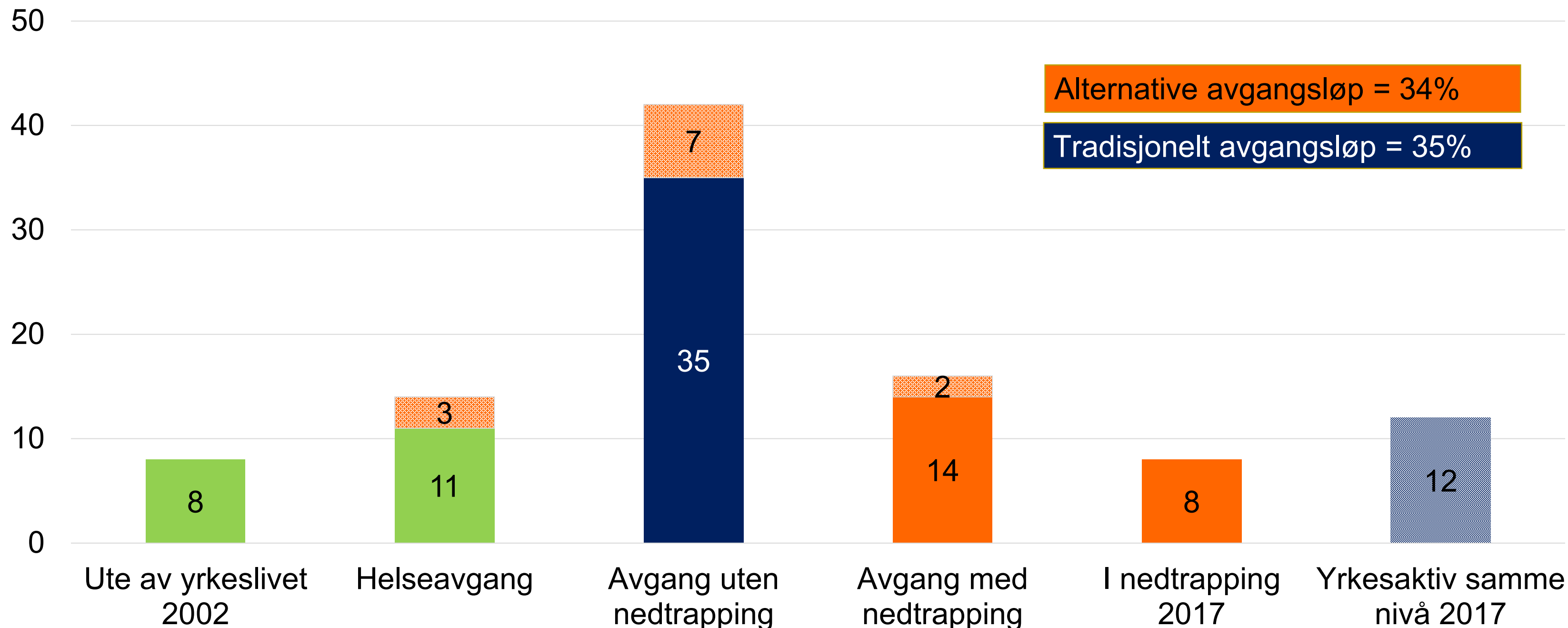
Data: *NorLAG*, 67–75-åringer i 2017

Ulike typer avgangsløp etter kjønn (%)

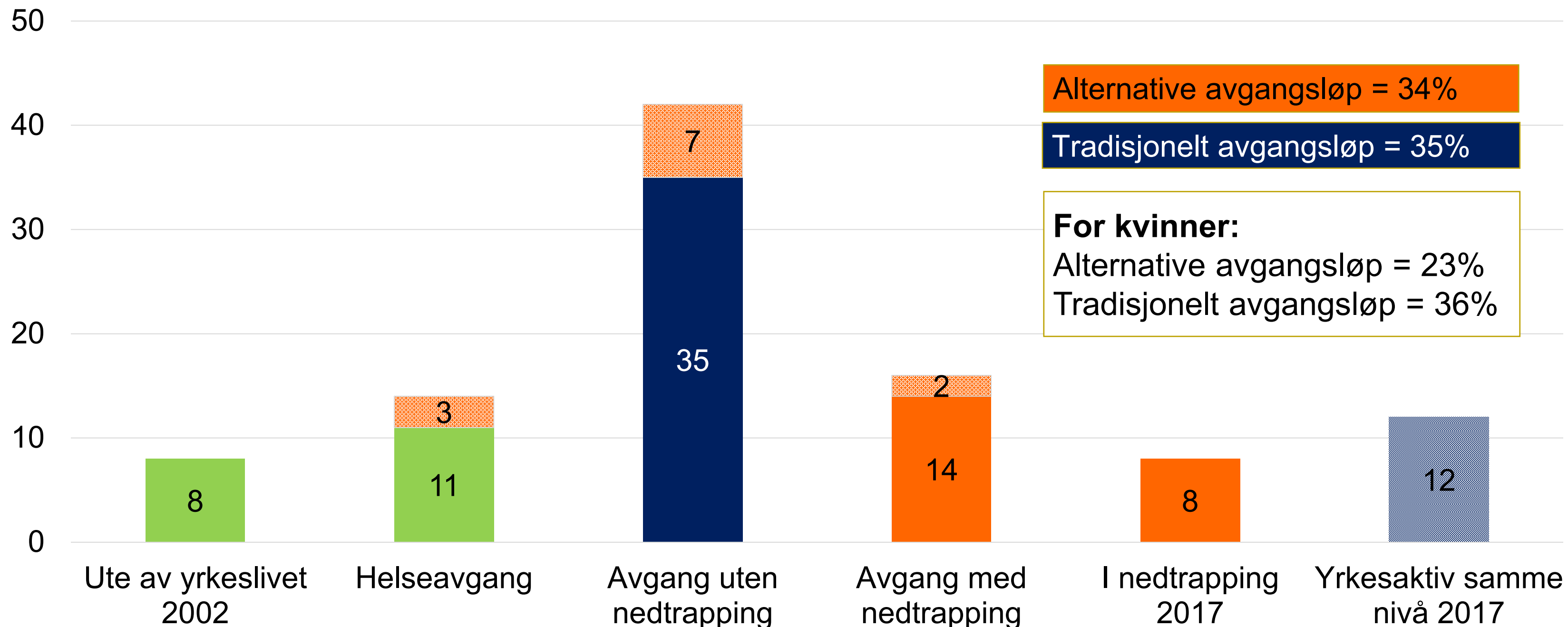
Data: *NorLAG*, 67–75-åringer i 2017

Alternative avgangsløp vs tradisjonelt avgangsløp for menn (%)

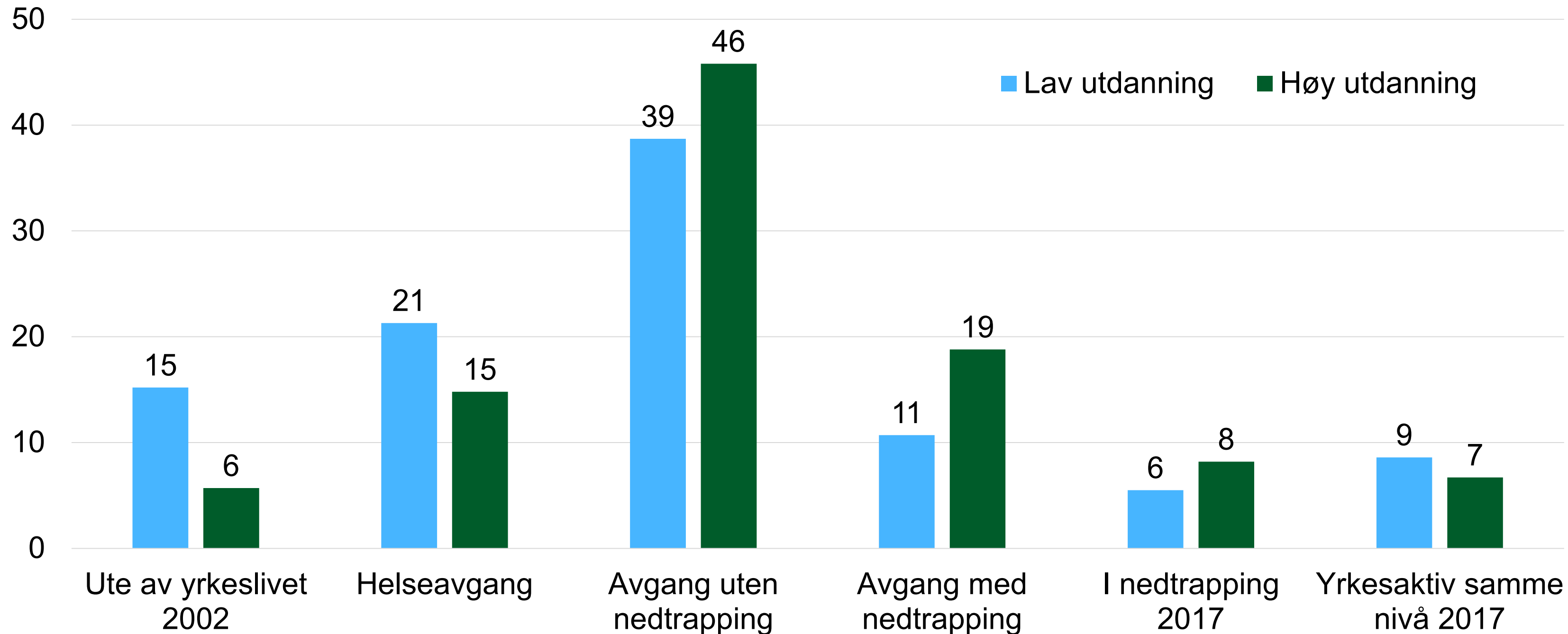
Data: NorLAG, 67–75-åringer i 2017, menn

Alternative avgangsløp vs tradisjonelt avgangsløp for menn (%)

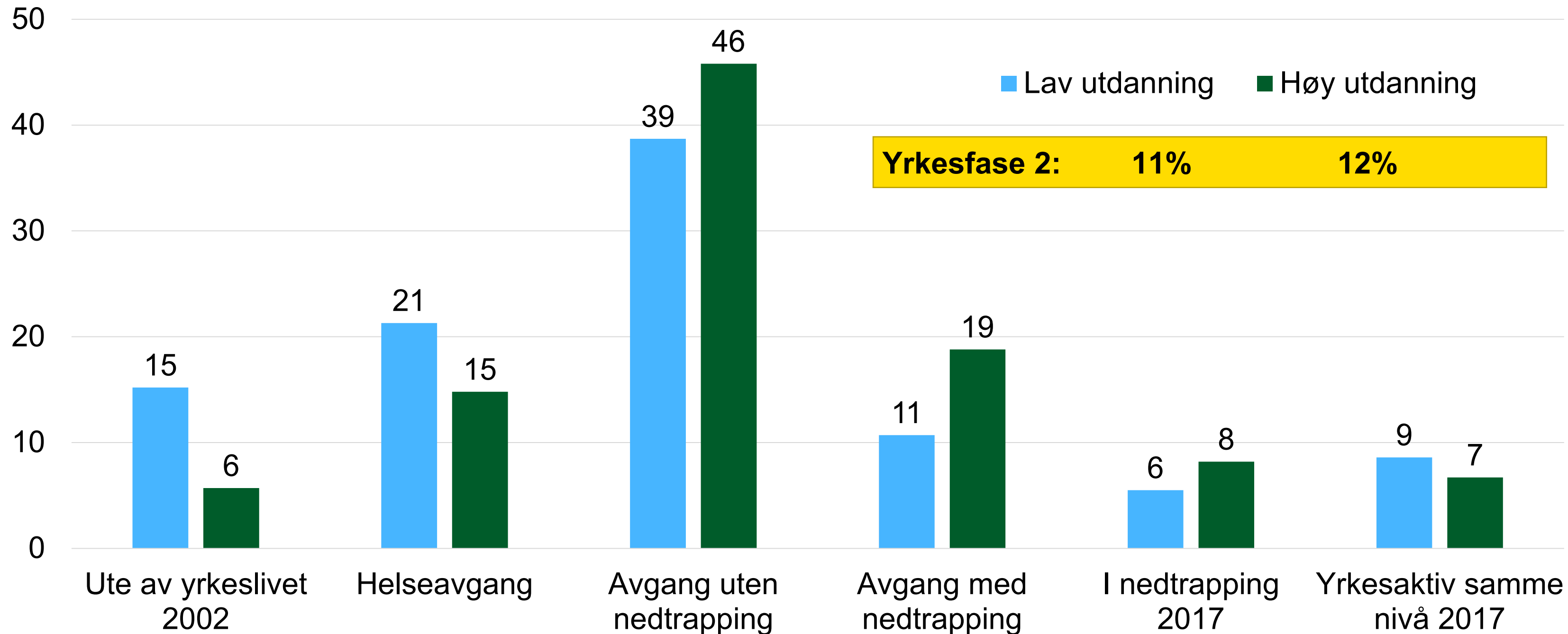
Data: NorLAG, 67–75-åringer i 2017, menn

Ulike typer avgangsløp etter utdanning (%)

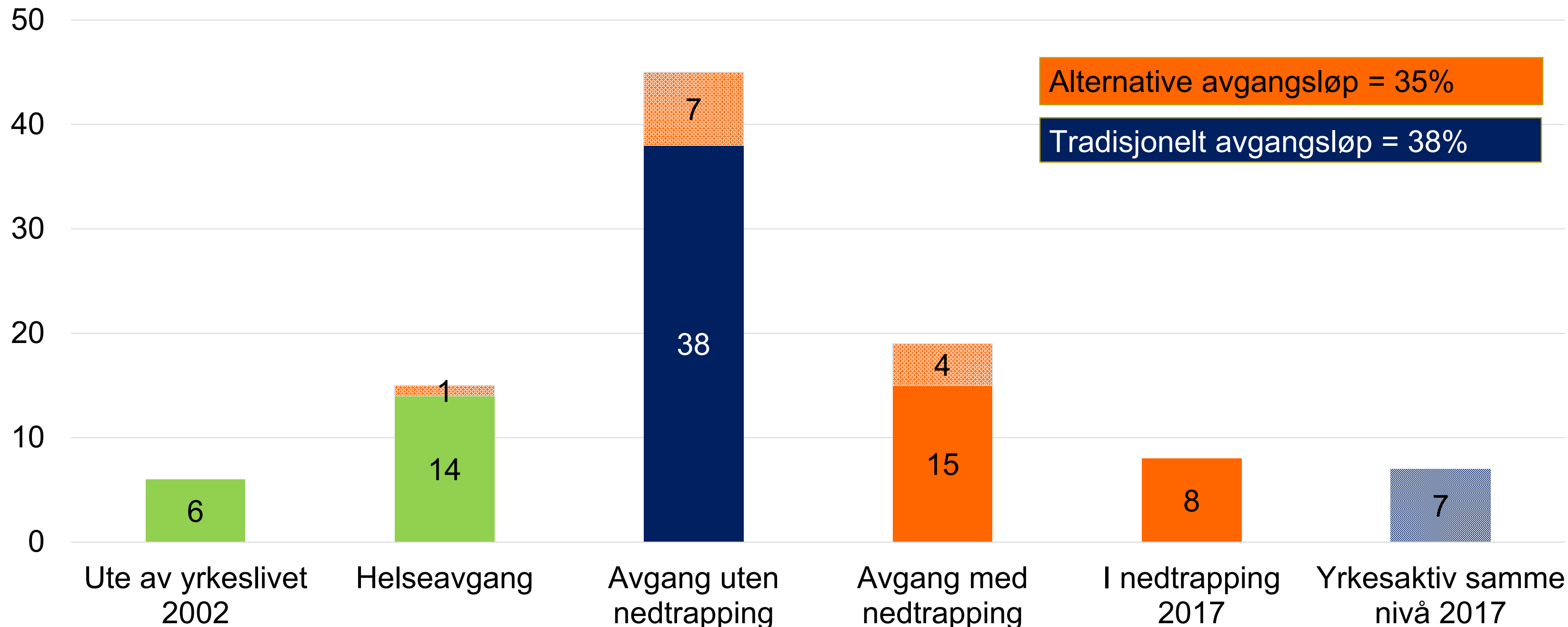
Data: *NorLAG*, 67–75-åringer i 2017

Ulike typer avgangsløp etter utdanning (%)

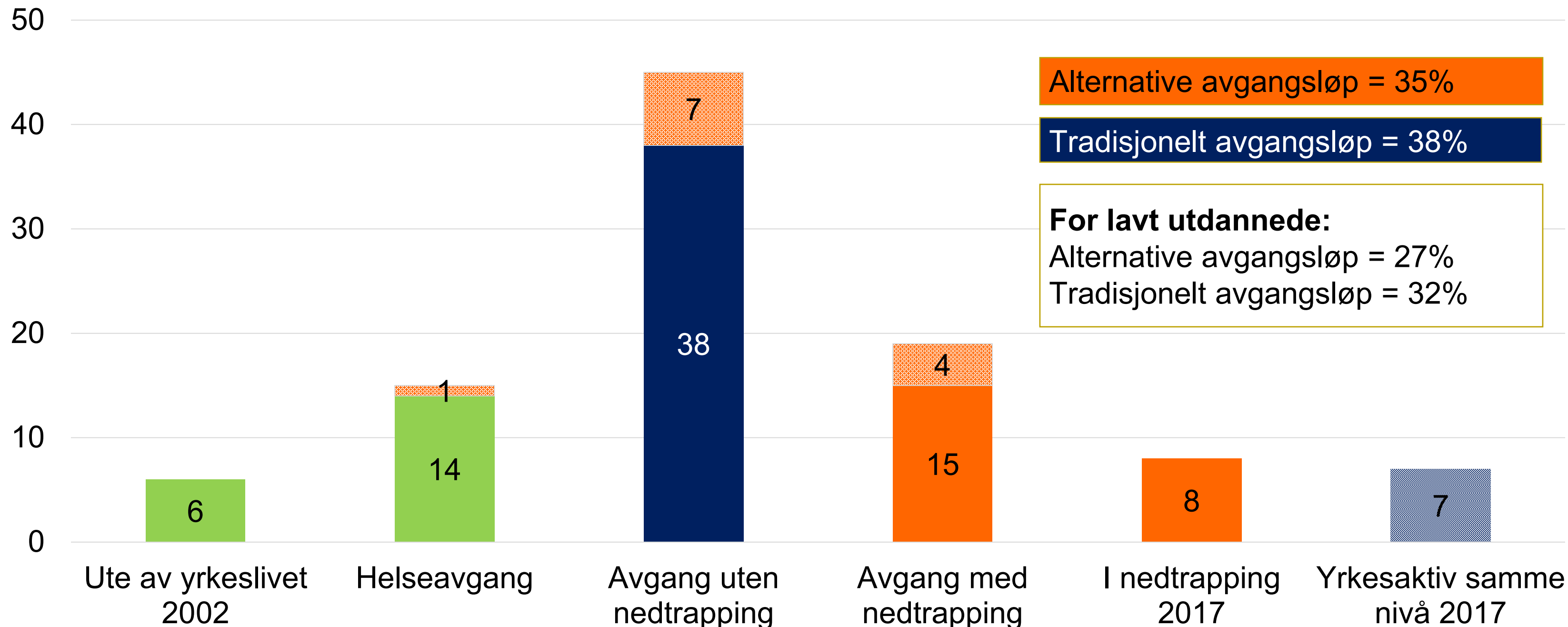
Data: *NorLAG*, 67–75-åringer i 2017

Alternative avgangsløp vs tradisjonelt avgangsløp for høyt utdannede (%)

Data: NorLAG, 67–75-åringer i 2017, høyt utdannede

Alternative avgangsløp vs tradisjonelt avgangsløp for høyt utdannede (%)

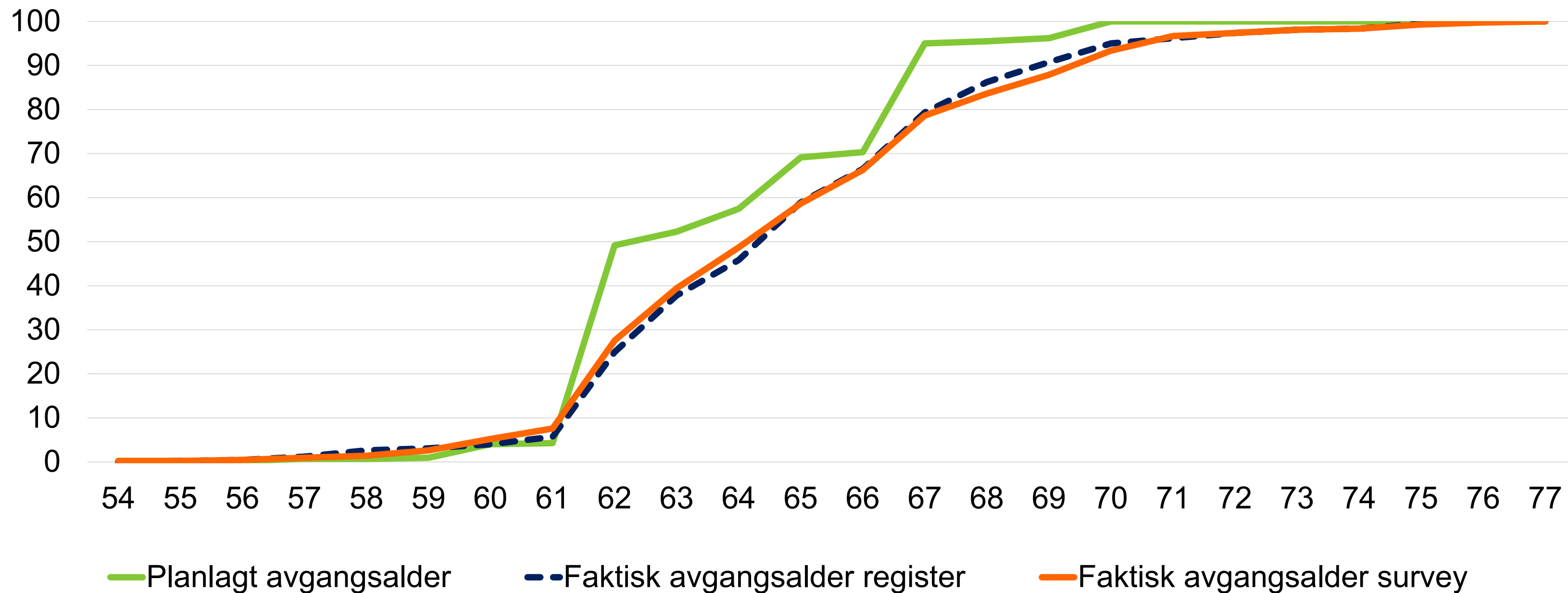

Data: NorLAG, 67–75-åringer i 2017, høyt utdannede

Hva øker sjansen for å trappe ned før avgang?

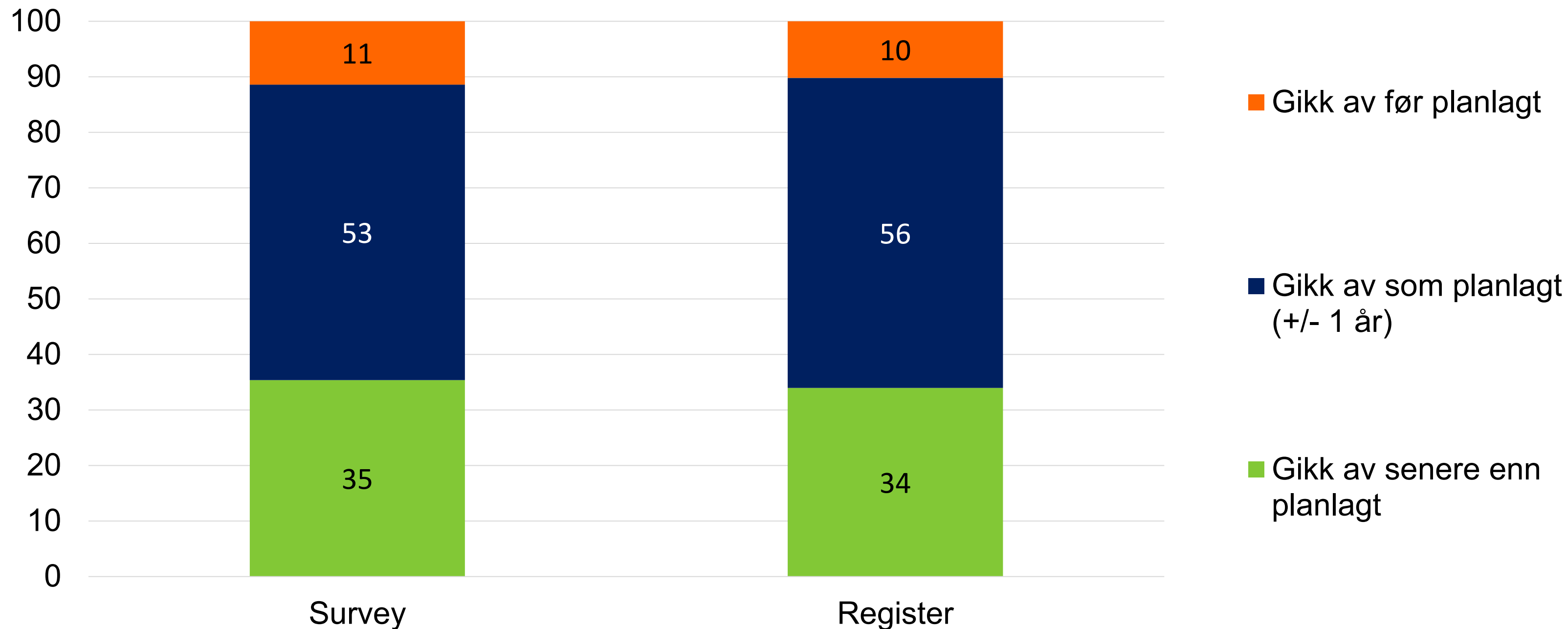
- **Kjønn:** Menn trapper oftere ned enn kvinner
- **Utdanning:** Høyt utdannede trapper oftere ned enn lavt utdannede
- **Helse:** Personer med utmerket/meget god subjektiv helse trapper oftere ned enn personer med en dårligere opplevelse av helsen
- **Lederoppgaver:** Personer med lederoppgaver trapper oftere ned enn personer uten lederoppgaver
- **Arbeidstilknnytning:** Selvstendig næringsdrivende trapper oftere ned enn ansatte

Planlagt og faktisk avgangsalder (kumulativ %)

Data: *NorLAG*, 62 år+ og ikke yrkesaktiv i 2017, yrkesaktiv i 2007

Sammenheng mellom planlagt og faktisk avgangsalder (%)

Data: *NorLAG*, 62 år+ og ikke yrkesaktiv i 2017, yrkesaktiv i 2007

Hva påvirker sammenhengen mellom planlagt og faktisk avgangsalder?

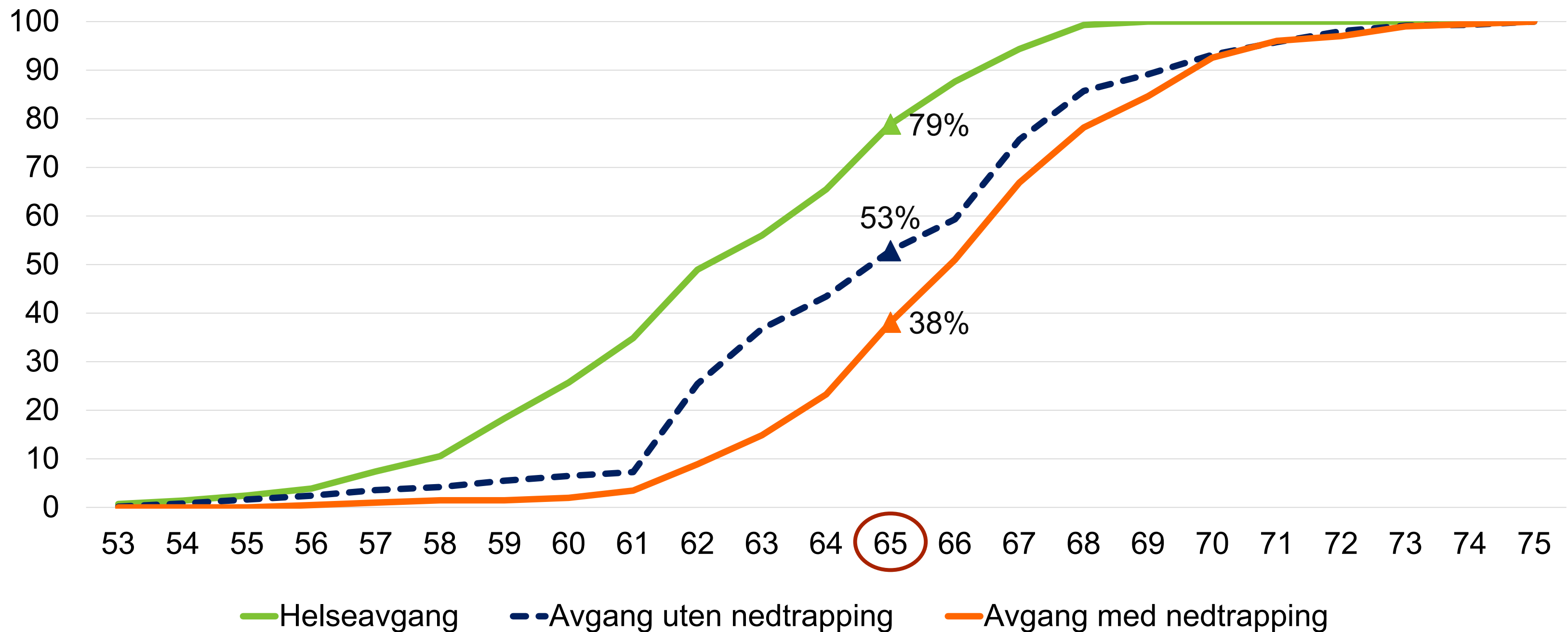
- **Har IKKE betydning:**
 - Kjønn
 - Utdanningsnivå
 - Helsestatus og endring i helsestatus
 - En rekke ulike aspekter ved egen arbeidssituasjon da planene ble oppgitt: arbeidstid (heltid/deltid), sektortilhørighet (offentlig/privat ansatt), lederoppgaver, opplevelsen av arbeidsmiljø og arbeidsoppgaver, og generell fornøydhet med arbeidssituasjonen

Hva påvirker sammenhengen mellom planlagt og faktisk avgangsalder?

- **Har betydning:**

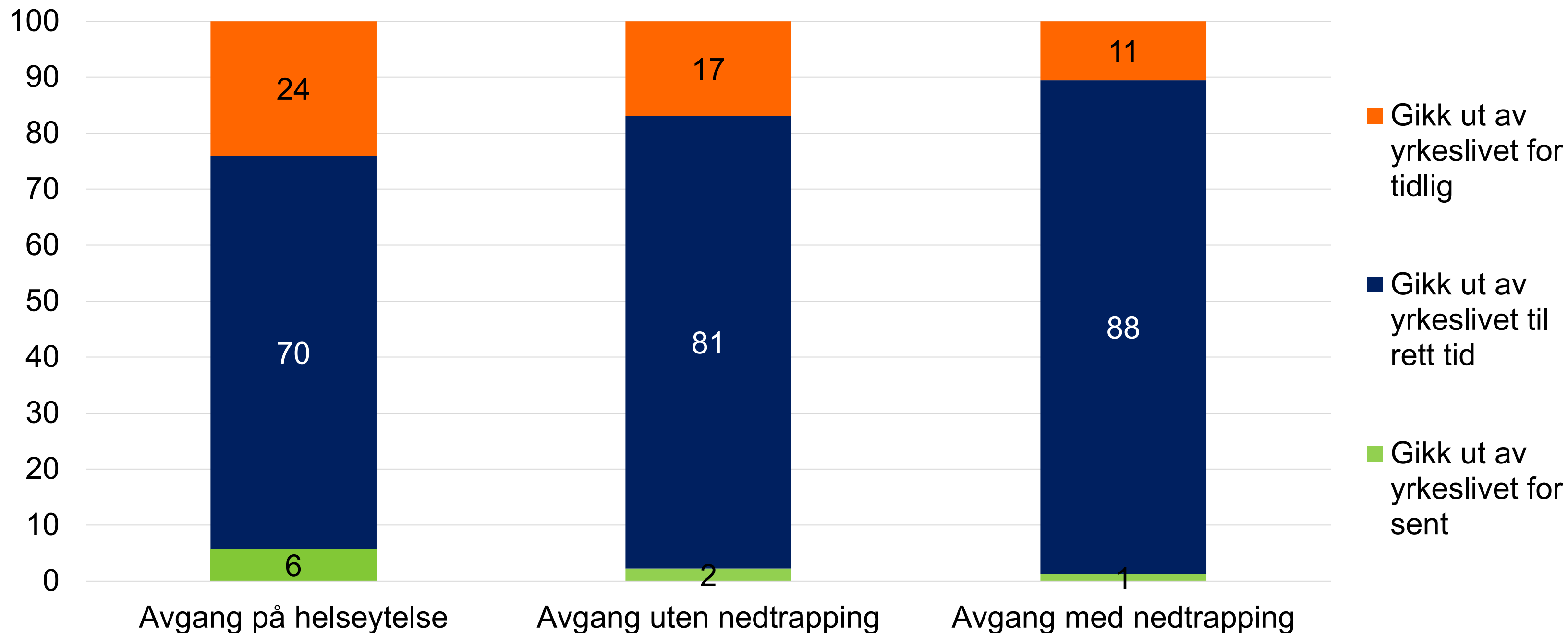
- Planlagt avgangsalder: jo høyere alder respondentene så for seg å gå av, desto mer sannsynlig at de endte med å gå av før dette tidspunktet
- To eksempler på endring i arbeidssituasjonen: mistet jobb/blitt oppsagt øker sannsynligheten for å ha gått av før planlagt, større omorganiseringer på jobben øker sannsynligheten for å ha stått lenger enn planlagt
- Type avgangsløp: helseavgang øker sannsynligheten for å ha gått av før planlagt og nedtrapping sannsynligheten for å ha stått lenger enn planlagt sammenliknet med en tradisjonell avgang uten nedtrapping

Avgangsalder etter avgangsløp (kumulativ %)

Data: NorLAG, 67–75-åringer i 2017 med en identifisert avgang

Fornøydhhet med avgangstidspunkt etter avgangsløp (%)

Data: *NorLAG*, 67–75-åringer i 2017 med en identifisert avgang

Kort oppsummert

- Flere veier ut av arbeidslivet
- Nedtrapping ser ut til å bli mer og mer vanlig mens det mer tradisjonelle avgangsløpet virker å tape terreng
- Alternative avgangsløp mer vanlig blant menn enn blant kvinner
- Ikke vanlig å returnere til arbeidslivet etter avgang (reversering)
- Men ikke uvanlig å beholde en tilknytning til arbeidslivet – av begrenset omfang – etter formell avgang

Takk for oppmerksomheten!

VELFERDSFORSKNINGSINSTITUTTET NOVA

Veier ut av arbeidslivet

Senkarrierer og yrkesavgang

KATHARINA HERLOFSON, TALE HELLEVIK, AXEL WEST PEDERSEN
OG PER ERIK SOLEM (RED.)OSLO METROPOLITAN UNIVERSITY
STORBYUNIVERSITETET